

Пролегомена за нови патриотизам

Било је потребно да један амбициозан политичар, на прагу најкреативнијег периода, животом плати своју визију, па да сви добронамерни и честити људи у овом народу поставе себи нека отрежњавајућа питања. Као да је млазом светлости изненада пресечено дуготрајно бунило, трајање у трансу између многих супротних уверења, на тлу које су историја и судбина оптеретили вечитим антагонизмима. У стању шока изазваном бруталним чином, суочени смо са суштинским дилемама око неких традиционалних појмова српског етоса чије је значење изопачено до те мере да је читав смисао живљења стављен под

знак питања.

Међу појмовима ишчашеног значења на првом месту је “патриотизам”. Рећи за негог да је патриота данас је исто што и показати прстом на издајника, ратног злочинца, преваранта, човека из мафијашког подземља упрљаног субверзивним работама, заверама, и услугама недемократској власти. У оптицају је израз “патриотске снаге”, који у јавном мњењу има инфамни одјек и служи за означавање свега компромитованог и озглашеног.

Тешко је, ако не и немогућно, да се у кратком разматрању “дотакне дно” овог феномена, да се рашчлане и објасне сви узроци инверзија у појмовној апаратури наше савести. Узгајани смо у духу патриотизма, и то не само моји времешни вршњаци, већ и наши синови, и наши очеви, и очеви наших очева, ваљда уназад све до хајдучких и устаничких подвига у борби против отоманске деспотије. (“Ех, благо народима који немају велике јунаке!” – каже личност једне историјске драме.) У сваком Србину тиња пламичак свећа Хиландара и косовских манастира; у души му је спомен на Немањиће, на Светога Саву и Душанову величину, на Лазареву жртву и неугаслу чежњу за слободом током потоњих векова, на дела Карађорђа и Милоша.

Није то агресивни национализам, ни шовинизам, ни суревњивост према другим народима, ни охолост из комплекса инфериорности. То је митологија какву имају готово сви народи, кичма духовности која нас држи усправно, која нам даје морални ослонац.

Године 1991. узбуркала се крв у Срба, можда због незараслих рана од пре пола столећа, можда из страха да се не понови геноцид, а можда и зато што је почео да гори кров државе у којој су живели заједно после многих пострадања уложених у њене темеље. Из магле прошлости изрониле су сени ратника 1912. и 1913. године, сени сабораца мајора Гавриловића са београдских обала, и оних из албанских гудура и врлети, из “плаве гробнице” и солунских ровова. Било је ту и пркоса Крајиш ника – синова бораца против фашизма, усташтва и мучних успомена на Ханцар-дивизију. У пробуђеном патриотизму назирао се и повређени понос, гнев због узалудних жртава, због вероломне браће која је своје спасење од германизације узвратила незахвалношћу и мржњом. У посрнулом “братству – јединству”, у конфузији осећања и махнитању, нико није чуо гласове разума који су узалуд допирали одасвуд. Накнадна памет нам вели да је вођен непотребан, суров и бесмислен рат, започет по вољи спољних сила, рат преварених и разочараних, губитника и страдалника на свим сукобљеним странама.

Наша интелектуална елита, политички еманциповани умови, нису били спремни за изазове посткомунистичког периода, били су штавише неспособни да се ухвате у коштац са новом реалношћу, да понуде компромис и безболну адаптацију новим међународним околностима. Лорд Карингтон, медијатор у јаловим преговорима о миру, рекао ми је у Лондону, пре неколико

година да Милошевић, упркос несумњивој интелигенцији, има једну велику ману: “Не види шта ће му се сутра десити”. Међутим, није само Милошевић боловао од кокошјег слепила. Тој бољки подлегло је преко 90 одсто спрских гласача, који су били спремни и крвљу да потпишу заклетву верности!

Мало је било оних који су били свесни да реч “патриотизам” почиње да се круни управо на ратиштима у Хрватској и Босни и Херцеговини, и доцније на Косову. И то не због оних који су часно бранили опстанак српског живља, који су се одазивали зову савести и саплеменичке верности, који су положили живот у уверењу да то чине – патриотски. Не, они који су проиграли дубоко морално значење ове речи били су појединци и групе, самозване војсковође, момци помрачене свести, који су се отргнули контроли. А можда и они наоружани људи које је усмеравала злокобна мрзитељска и реваншистичка сила, сила пркоса и ината, болесне амбиције и политичке похлепе.

“Патриотске снаге”, ослоњене на власт, нису се зауставиле на Конављу, Вуковару, Сребреници и Посављу. Пуцајућ и у све што им је било на путу, што их је спречавало да се домогну плена, тамо, а доцније у подземним обрач унима око промета новца, бензина, дроге, оружја и жена, пуцали су у појам патриотизма. Та реч је данас тешко рањена, полумртва. Притиснута каменом срама под којим издише.

Упркос свему томе, ја хоћу да будем патриота.

Хоћу да позовем све оне сународнике које гуши горка истина, да новом надом, новом моралношћу подупру посрнули партиотизам. Не смемо дозволити да нас мангупи и помодари било које врсте преведу у категорију обезличених и понижених апатрида. Али, како обнови значење ове речи? Како га увести у контекст светских интеграција, кад се национално претапа у интернационално? Шта би могао бити патриотизам у модерном смислу?

Пре него што покушам да одговорим на ово питање, морам да укажем на глобалне услове под којима формирамо нову етику. Хераклитово “панта реи” – све се мења, све тече – важи данас више него икада. Вођен идејама обједињавања, идејама стварања глобалног тржишта, савремени свет преиспитује многе устаљене оквири постојања, усклађује их са економским императивима и геостратешким концептима најмоћнијих. Конзервативан однос према том процесу, не води никуда. Јер, Сједињене Државе, поступајући у складу са законитостима експанзије капитала, намећу у (дипломатски, а богме и силом оружја) своја решења, игноришући принципе међународног права и многа историјска и цивилизацијска достигнућа, међу којима и таква као што је улога Уједињених нација. Захуктало зло се не зауставља док му глава не прсне од ударца у зид, али ми не треба да се препречимо на том путу. У таквој констелацији, малена Србија, уморна од насиља “Милосрдног анђела” и разних ђавола у свом окриљу, жељна мира и ситних радости, мора да нађе себе, да романтичне заносе одложи за боља времена, да јогунство замени стрпљењем и тактиком, да рашчисти са сопственим предрасудама и штетном митоманијом, да спасава своју материјалну и духовну супстанцу. Други речима, на генерацијама које преузимају кормило нације, лежи одговорност успостављања новог мишљења, идеологије нових вредности, која ће почивати на обнови хуманости, на јачању унутарњег јединства, на патриотизму који се састоји од механизма одбране од даљег пропадања. Прилагођавање светским токовима или избегавање опасности од нових удараца нипошто не значи одустајање од патриотских осећања, која – разуме се – морају бити унеколико друкчија у друкчијем смислу. То је патриотизам који се испољава љубављу и одлучним чувањем националног бића, заклањањем свих светиња од спољних вихора, и нечим што бих назвао “обреновићевским лукавством” – погодбом и нагодбом са спољним светом, који од нас очекује кооперативност и хармоничност, и који нас неће ометати у напорима да рашчистимо са сопственим заблудама, анахронизмима и својеглавостима.

Варају се сви који мисле да империјална логика освајања и потчињавања, после Косова и Ирака, може да поништи историјске и културне особености народа, да избрише самобитност етничких целина и наметне филозофију новца и профита као једину која уједињује људе. Патриотска осећања, унеколико прилагођена општем току прокламованих вредности, никада се неће изгубити у аморфној и блјутавој стихији мондијализма. Напротив, Француз је прво Француз, па тек онда Европљанин и грађанин света. И сваки Италијан је прво припадник народа који је дао Да Винчија, Микеланђела, Дантеа, Петрарку, Гарибалдија, Манцонија и Де Сику, па тек онда власник пасоша Европске уније. Дакле, бити Србин, бити одан историјским и духовним достигнућима овог поднебља, не значи бити ригидан према европском заједничком тву.

Модерни патриотизам је залагање за просперитет нације, одбрана њених егзистенцијалних интереса, економско и културно јачање, искорачење из уклетог балканског круга нетрпељивости и освета. Има ли већег патриотског циља од сузбијања “беле куге” и задржавања младих на прадедовској земљи, од битке за мир и срећан живот, за државу благостања? Просвећ ујући део овог народа одужио би патриотски дуг ако би порадио против новокомпонованих варијанти савремене субкултуре – наравно демократским средствима – указујући на лажне вредности које се промовишу разним ТВ Пинк продукцијама, ЦД-творевинама и масовним парадама. Патриотски је, дакле, бранити душу народа, окупљивати је правим уметничким делима, изворним народним мелосом, лепотом наше класике и модерних остварења. Модерни патриотизам је пре свега мудрост малих народа да се ужљебе у зупчаник светског процеса сарадње, али не на штету својих интереса и достојанства, традиција и наслеђених духовних вредности.

Ако оне “патриоте” који су под шињелом “патриотизма” крили егоистичне намере, будемо назвали правим именом, и ако се морално оградимо од њихових поступака, моћи ћемо да појму патриотизма вратимо племенити сјај. Покажимо да смо патриоте на француски, италијански, немачки, шпански начин. Уђимо у модерну Европу са модерним односом према вредностима своје нације.

Јер, неодрживо је стидети се патриотизма, или свега онога што је стало у ову реч у последњој деценији. Како бити писац, политичар, државни чиновник, судија, лекар, војник, градитељ, са осећањем дистанце према родољубљу и отаџбини? Чиме се надањивати, у име чега и каквог искуства градити будућност? Људско постојање је континуитет, а космополитизам је дивна ствар, ако сте нешто оставили код куће, ако имате чему да се вратите и од нечега да почнете испочетка. Ако имате веру у свој народ, имаћете и у себе и своје шансе. Ако волите све људе, али ако истовремено имате своју звезду која вас води. А то су вредности изражене појмовима чији се садржај мора чувати и – обнављати.